

ARTIKKEL 5

Myten om alenemødrene og velferdsstaten

Liv Johanne Syltevik, professor, Universitetet i Bergen, Sosiologisk institutt

Abstract

Title: The Myth of Single Mothers and the Welfare State. **Summary:** In the last three decades, there have been two large public debates about single mothers and the welfare state in Norway; the first, initiated by the leader of the Progress Party during the electoral campaign in 1989, portrayed single mothers as parasites on the welfare state; the second, evident since the early 2000s, has focused on Somali single mothers and portrayed them as misusers of benefits for single parents. The article identifies significant myths in these public debates and discusses how they have changed. These stereotypes are compared with insights from research on the situation of single mothers, and the article demonstrates how the welfare benefits for the group have changed in the same period. The article ends with a discussion of the importance of myths in political debates. Myths may “work” both in direct and indirect ways. How influential they are, however, is always difficult to decide. The myths about single mothers have worked in the sense that they have set the agenda. This makes it important for researchers to take on the work of not taking myths as accepted truths, but to challenge and defy them.

Key words: Single mothers, public debates, welfare policy, stereotypes, myths

Innledning

Betydningen av sosiale ideer og forestillinger for utviklingen av offentlig politikk var lenge et oversett tema i samfunnsforskningen, men etter hvert har det vokst fram en relativt omfattende litteratur om forholdet

Sitering av denne artikkelen: Syltevik, L.J. (2018). Myten om alenemødrene og velferdsstaten. I K. Christensen & L.J. Syltevik (Red.), *Myter om velferd og velferdsstaten* (s. 99–122). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.47.ch5>
Lisens: CC BY-NC 4.0

mellom ideer og politikktutvikling (se bl.a. Bacchi, 1999; Beland & Cox, 2010). Denne artikkelen vil ta for seg hvilke myter om enslige mødre som har vært fremtredende i offentlig debatt de siste tiårene, og diskutere hvordan de har påvirket offentlig politikk når det gjelder kategorien «enslige forsørgere». Hvilket ansvar velferdsstaten har i situasjoner der en foreldre har aleneansvar (helt eller delvis) for et barn, har hele tiden vært basert på oppfatninger om hvilke behov og utfordringer gruppen har i forhold til andre foreldre og barn, og hva som er og bør være velferdsstatens ansvar (Grødem, 2016; Syltevik, 1999). Konflikter mellom ulike ideer om problemer og løsninger inngår i debatter der også strukturelle samfunnsendringer har betydning. Når det gjelder gruppen enslige med barn, har gruppen enslige forsørgere endret seg i den aktuelle perioden på grunn av endringer i samlivsmønster, og det samme gjelder andre sider ved samfunnskonteksten rundt det å ha hovedansvaret for barn alene. For å nevne noe av det viktigste er mødres yrkesdeltakelse økt betydelig og likedan barnehagetilbudet.

Myter kan ses som konsentrerte uttrykk for viktige forestillinger og fortellinger i et samfunn, og er et utgangspunkt for å diskutere hvilken rolle stereotyper og misvisende forestillinger kan ha i utviklingen av velferdspolitikken. I artikkelen identifiseres to stereotyper i de store medie-debattene som har handlet om enslige mødre de siste 30 årene. Mens det på slutten av 1980-årene var snyltende alenemødre med trygd som var i fokus, er det i 2000-årene innvandrer-mødre og spesielt somaliske kvinner som har fått denne rollen. I artikkelen setter jeg disse stereotypene opp mot hva forskning om gruppen enslige med barn har vist i samme tidsperiode, og presenterer hvilke endringer som har blitt gjort i stønadsordningene.

Artikkelen starter med en kort introduksjon til den norske trygdeordningen og hvordan gruppen enslig forsørger i lovverket har endret seg. Deretter er framstillingen kronologisk. Først presenteres debatten på slutten av 1980-tallet, forskningen om gruppen og politikkkendringen som kom på 1990-tallet. Så presenteres mediedebatten etter 2000, forskningen om gruppen og politikkkendringene som kom i kjølvannet av denne debatten. Artikkelen avsluttes med en sammenligning av mytene om enslige mødre i 1980- og 2000-årene, og en diskusjon av hvilken betydning

disse forestillingene og stereotypiene kan ha hatt. Jeg argumenter for at dette har vært virksomme myter, i den forstand at de har vært med på å sette dagsorden for diskusjoner om hvilke endringer som trengs i politikken. Hvor stor betydning og hvilken rolle mytene har hatt, er imidlertid avhengig av styrken i andre ideer og i hvilken grad de har «passet» inn i andre utviklingstendenser.

Stønadsordningene til enslige forsørgere og kategorien enslig forsørger

Norsk politikk overfor enslige med barn har vært et av få eksempler internasjonalt på det Kamerman og Kahn (1988) kalte en kategorisk alenemor-strategi. Det å tilhøre kategorien enslig med barn har vært grunnlag for å motta støtte fra velferdsstaten. Ordningene har lange historiske røtter i Norge, tilbake til de Castbergske barnelovene i 1915. Vi fikk en trygdeordning for ugifte mødre i 1963, og en felles trygdeordning for alle kategorier enslige forsørgere fra 1981 (skilte, ugifte, kvinner og menn). På 1980-tallet var ordningen på sitt mest generøse, mens det etter den tid har skjedd en gradvis nedbygging av støtteordningene.

Hvordan kategorien har blitt forstått, har også endret seg i lovverket. Mens det i utgangspunktet var ekteskap som kvalifiserte eller diskvalifiserte for stønad, er det i dag mer komplisert. Samboerskap diskvalifiserer nå helt fra å betraktes som enslig forsørger, uansett om samboer er far/mor til barnet/barna de bor med. Ordningene har også endret seg med hensyn til alder på barn og støtte til å være hjemme med barn. Mens grensen for å kunne være hjemme med barn tidlig på 1980-tallet var ca. 10 år, ble den 3 år på slutten av 1990-tallet og er i dag 1 år. Konteksten har også endret seg, fra at det var uvanlig med skilsmisse til at fraskilte i dag er den største gruppen av dem som har hovedansvar for barn alene. Fedres rolle i barneomsorg har også forandret seg, noe som blant annet betyr at det er blitt flere par som deler mer på ansvar også etter et samlivsbrudd. Det er dermed vanskeligere å skille mellom foreldrene med hensyn til hvem som har hovedomsorgen eller er samværsforelder. Fertilitetsteknologien har også ført til at flere kan velge å få barn uten en partner. I tillegg kommer

også migrasjon inn og har bidratt til at gruppen har blitt mer heterogen enn tidligere.¹

Stormen om alenemødre – Carl I. Hagens utspill i 1989

Før stortingsvalget i 1989 holdt Carl I. Hagen, Fremskrittspartiets daværende formann, en pressekonferanse på en valgturné i Finnmark. Her valgte han å ta for seg alenemødre. Han uttalte i korte trekk at alenemødre ved sin uansvarlige livsførsel hadde seg selv å takke for situasjonen, og mente at de fikk for mye offentlig hjelp. Dagen etter ble han intervjuet i Dagbladet, og oppslaget ble: «Jeg anklager: Latsabber, unnalurere, giddalause, uhøflige, respektløse, kravstore, uansvarlige og lettsindige kvinner» (Strandhagen, 1989, s. 8). Hagen hevdet at kvinner som fikk barn uten å ha et forhold til en mann, eller som skilte seg og lot være å ta lønnet arbeid, jukset til seg stønad fra velferdsstaten. Hagens utspill hadde en tydelig kjønnsdimensjon, han tegnet et bilde av kvinner som ved sin uansvarlige seksualitet og relasjon til menn snyltet på velferdsstaten. Dette utløste en mediestorm der de fleste av innleggene gikk imot Hagen. I stedet trakk mange fram innsatsen alenemødre gjorde ved å ta seg av sine barn, ansvaret som fraværende fedre ikke tok, og behovet disse familiene hadde for støtte fra fellesskapet (Syltevik, 1996).

Utspillet til Hagen kombinerte generelle oppfatninger om velferdsordninger (at de skaper avhengighet og passivitet) som vokste fram på denne tiden, med forestillinger om kjønn og kvinner som har lange historiske røtter. Allerede ved starten av det 19. århundret var det for eksempel i forbindelse med debatten om de Castbergske barnelovene en diskusjon om kvinner som utnyttet menn og gjorde dem til barnefedre med sikte på at deres barn deretter kunne arve dem (Syltevik, 2015). Sammenlignet med Hagens utspill er det interessant å merke seg at her var det mennene som ble utnyttet, mens det hos Hagen er velferdsstaten som blir det. Mehta (2010) skiller i en oversiktsartikkel om ideers funksjon i forhold til politikk mellom tre typer ideer: 1) ideer om politiske løsninger, 2) ideer om problemdefinisjoner og 3) mer overordnede ideer og filosofier (zeitgeist). Hagens utspill inneholdt alle disse elementene. Problemet ble forstått

som å handle om kvinners uansvarlige atferd og umoral, og løsningene var mindre eller ingen støtte fra velferdsstaten. Den overordnede ideen var at velferdsavhengighet er et unngåelig resultat av velferdsordninger og at den enkelte har ansvar for egen velferd.

Diskusjonen om alenemødrene som Hagens utspill innledet i Norge, var ikke et særnorsk fenomen, men kom i kjølvannet av debatter internasjonalt (jf. Hansens artikkel) særlig i USA og Storbritannia. I begge disse landene var enslige mødre i sentrum for debatter om velferdsytelser. I Storbritannia knyttet for eksempel The Secretary of State for Social Security John Moore i 1980 diskusjonen av det han kalte «avhengighetskulturen», til enslige mødre og refererte gjentatte ganger til en ung kvinne «in his constituency who allegedly wanted to become pregnant in order to get on the housing list» (referert i Skevik, 2001, s. 15; se også Vogts artikkel om velferdsavhengighet). Thatcher fulgte opp ved å si at de måtte ta affære på grunn av «The growing problem of the welfare state in the young girls who deliberately become pregnant in order to jump a housing queue and gain welfare payments» (referert i Skevik, 2001, s. 15). Også i USA fikk enslige mødre en viktig rolle i den offentlige diskusjonen om velferdsstøtte. Sarah McLanahan (1994) oppsummerte debatten i USA slik:

For example, conservatives as the former Education Secretary William Bennet and Charles Murray, the author of *Losing Ground*, believe that single motherhood is so harmful and public support is so significant an inducement for unwed women to have babies that it is time to get tough with the mothers. Murray has even proposed denying unwed mothers child support payments from nonresident fathers. In Murray's eyes, the mothers are fully responsible for any children they bear in an age when contraceptives and abortion are freely available. Of the father Murray says: As far as I can tell, he has approximately the same causal responsibility as a slice of chocolate cake has in determining whether a woman gains weight (McLanahan, 1994).

I USA ble støtteordningen Aid for Families with dependent children (AFDC) avviklet etter denne debatten. AFDC var rettet mot fattige foreldre, men de fleste som hadde ordningen, var svarte mødre, og selve betegnelsen enslig mor ble i mange sammenhenger betraktet som

synonym for «black, welfare mother» (Zucchini, 1997). Også i Storbritannia ble diskusjonen om støtte til enslige mødre knyttet til hudfarge og rase (Duncan & Edwards, 1999).

Forholdet mellom barnefedrenes, kvinnenes og velferdsstatens ansvar har vært en spenning som har fulgt stønadsordningene. Hagen la vekt på at kvinnene selv hadde ansvar for sin situasjon ved å velge å få barn uten å kunne forsørge dem. Da Kari Wærness (1972) på starten av 1970-tallet skrev sin hovedfagsoppgave om skilte mødre som levde av sosialhjelp, tok hun opp hierarkiet blant enslige forsørgere med hensyn til offentlig hjelp. Mens enkene var verdig trengende fordi de uforskyldt var alene med sine barn, var det ikke like klart for de andre kategoriene. Når det gjaldt ugifte mødre, gikk velferdsstaten inn (riktignok under noe tvil og basert på at det var vedtatt en lov om abort, se presentasjon av diskusjonen i Stortinget i 1963 i Syltevik, 1996), og kompenserte for mangelen på en mann med forpliktelser. Når det gjaldt de skilte mødre, var det nettopp ønsket om å ikke ta ansvaret fra mennene som bidro til at denne gruppen lenge ikke var omfattet av trygdeordningen, men hadde en egen ordning i tilknytning til sosialhjelpen.

Hva var situasjonen til alenemødre i Norge ved inngangen til 1990-tallet?

Det er relativt mye forskning om enslige forsørgeres situasjon på 1980- og tidlig 1990-tallet. Det hadde blant annet sammenheng med at kvinners rolle var i endring. Det var spesiell interesse for enslige forsørgere både fordi eventuelle problemer med å forene lønnet arbeid og omsorg for barn for denne gruppen ble ansett for å være særlig utfordrende, og fordi dette var en familieform som ble vanligere, vesentlig på grunn av flere samlivsbrudd.

Som nevnt innledningsvis fikk Norge en egen stønadsordning for enslige mødre på 1960-tallet. På 1980-tallet var støtten på sitt mest generøse, og omfattet alle grupper enslige mødre og fedre fra 1981. Overgangsstonaden ga enslige mødre mulighet til å være hjemme med barn, og kunne ytes til barna var ca. 10 år, og var en garantert minsteinntekt for gruppen. I tillegg til overgangsstonad kunne en få støtte til barnetilsyn om

en tok utdanning eller hadde lønnet arbeid. Samtidig var barnehagedekningen lav, og SFO-tilbudet ikke utbygd, så valgmulighetene var ikke nødvendigvis til stede. Enslige forsørgere ble riktignok ofte prioritert når det gjaldt slike tilbud. Overgangsstønad var en populær stønadsordning i den forstand at den ble brukt. 70 % av de som hadde muligheter til det, mottok denne stønaden på 1980-tallet. Terum (1993) gjennomførte en undersøkelse som omfattet et tilfeldig utvalg av alle som sluttet å motta overgangsstønad i perioden 1. juli 1989 til 30. juni 1990. Opplysninger ble samlet inn ved et registreringsskjema som ble utfylt av trygdekontorene rundt om i landet. Terum fant at mange som mottok full overgangsstønad, måtte supplere trygden med sosialhjelp. Gjennomsnittstiden på stønad var 3 år, og halvparten mottok støtte mindre enn 2 år. Bare 15 % hadde støtte i 6 år eller lenger. Det var heller ikke vanlig å ha flere stønadsperioder, og bare 3 % hadde mottatt stønad i tre perioder. Terum konkluderte med at stønaden fungerte etter intensjonen som hjelp i en overgangsperiode. Terum fant også at endret familiesituasjon, og ikke lønnet arbeid, var den sentrale grunnen til at eneforsørgere sluttet å motta overgangsstønad, og han påpekte at det var viktig å se på samspillet mellom familie, arbeid og trygd. De enslige forsørgerne som kombinerte lang stønadsperiode med utdanning, var de som klarte seg best, i den forstand at de i størst grad var i stand til å forsørge seg selv etterpå.

Hagens bekymring var at noen utnyttet ordningene, og gjorde det å få barn til en levevei. Forskningen støttet på ingen måte opp om dette. Det var få som hadde flere perioder som enslige forsørgere, og generelt var det ikke slik at enslige forsørgere var mer hjemme med barn enn andre mødre. Det var heller slik at stønadsordningene gjorde det mulig for enslige forsørgere å være like mye hjemme som andre. Beregninger som tok hensyn til *både* yrkes- og utdanningsaktivitet, viste at enslige forsørgere og samboende/gifte mødre i omtrent like stor grad var yrkesaktive eller i utdanning på 1980- og 1990-tallet (Kjeldstad & Rønsen, 2002, tabell 5.15, s. 86). Når det gjaldt utviklingen over tid, fant de at yrkesaktiviteten hos gruppene var omtrent lik (ca. 60 %) ved inngangen til 1980-tallet, men at enslige mødre som var yrkesaktive, hadde lengre arbeidstid. På 1980-tallet steg yrkesaktiviteten generelt for begge gruppene, mens den på 1990-tallet økte for gifte/samboende mødre, mens den var stabil for

enslige forsørgerere. Hovedkonklusjonen til Kjeldstad og Rønsen var at det så ut til at endringene i stønadsordningen hadde lite å si for enslige forsørgeres yrkesaktivitet, mens konjunktorene på arbeidsmarkedet hadde stor betydning. De bygde dette på at enslige forsørgerere så ut til å være mer utsatt for arbeidsløshet i lavkonjunkturperioder. Problemene på arbeidsmarkedet ble også bekreftet av andre undersøkelser (Fjær & Syltevik, 2002, s. 74; Kjeldstad & Skevik, 2004).

Politikkendring – reformen i 1998

Uavhengig av hva som var situasjonen for enslige forsørgerere, utviklet det seg en ny problemforståelse utover på 1990-tallet blant flertallet av politikerne. I korte trekk gikk den ut på at ordningene for enslige forsørgerere var for generøse, at de ikke ga tilstrekkelig insentiv til å forsørge seg selv, og at det ikke var rimelig å gi slik ubetinget støtte til omsorg for egne barn. En var bekymret for velferdsstatens manglende bærekraft. Det store politiske prosjektet i denne perioden var å støtte lønnsarbeidende mødre og fedre. Vi fikk betydelig utvidelse av foreldrepermisjonsordningene, og barnehageutbyggingen skjøt fart. Det ble dermed satt spørsmålsteget ved om enslige forsørgerere som gruppe trengte en egen stønad for å ivareta sine omsorgsoppgaver. I en analyse av utredninger og stortingsdebatter om velferdsordninger for enslige forsørgerere i perioden 1967–1998 konkluderte jeg med at oppfatningen av det å være alenemor hadde gått fra å være relasjonell til individualisert (Syltevik, 1999). Mens omsorg for barn tidligere ble ansett som noe som krevde innsats hjemme og som et relasjonelt forhold mellom mor og barn, blir dette etter hvert definert som noe som ikke hindret full yrkesdeltakelse utover en kort periode. Det betyr at alenemødre ikke skulle trenge mer støtte enn andre foreldre, utover en kort overgangsperiode. En annen hovedlinje var endringene i synet på støtte fra velferdsstaten til gruppen. Mens det på 1960-tallet ble sett på som rimelig at velferdsstaten gikk inn og erstattet forsørgelse gjennom ekteskap, var det dominerende synet på 1990-tallet at offentlig forsørgelse skapte avhengighet og passivitet. I tillegg ble situasjonen til enslige mødre nå speilet mot nye familieidealer: en toinntektsfamilie der begge er i full jobb, og barna i barnehager på dagtid. Normen om

alenemødres individuelle plikt til å forsørge seg selv på arbeidsmarkedet var klart forsterket.

Den store endringen i støtteordningene for enslige forsørgere kom i 1998. Samlet sett ble det etablert en ny ramme for det offentliges ansvar i denne livssituasjonen. Målet var å øke enslige forsørgeres utdannings- og yrkesaktivitet for å bidra til at de ble selvforsørgende. I tillegg var det viktig, mente man, å forhindre passivisering og permanent avhengighet av offentlig forsørgelse. Virkemidlene for å oppnå dette var dels tiltak for å oppmuntre til lønnet arbeid eller utdanning (bedret nivå på stønaden til barnetilsyn, en brukermedvirknings- og oppfølgingsordning). Friheten til selv å bestemme kombinasjonen av arbeid, utdanning og omsorg ble nå forbeholdt dem som hadde barn under 3 år. Etter den tid ble det stilt krav om «aktivitet» (forstått som lønnet arbeid, utdanning eller søking på lønnet arbeid), og stønadstiden ble som hovedregel satt til maks 3 år. Etter reformen ble altså enslige forsørgere underlagt et regime som var likestillingsorientert, samtidig som kontantstøtten ble innført, med formålet å gjøre kombinasjonen omsorg for barn og lønnet arbeid mer fleksibel for toinntektsfamilier. Fjær og Syltevik (2002) betegnet det derfor som at enslige forsørgere var sendt ut som frontløpere for likestillingen. Nå «passet» forestillingen om velferdsavhengighet, koblingen av omsorg for barn med passivitet og oppfatningen av slik omsorg som unødvendig, inn i en mer generell endring i oppfatningen av enslige forsørgeres situasjon i velferdsstaten. Hagen fikk dermed gjennomslag for sine løsninger et tiår etter.

Reformen hadde stor virkning, og antall mottakere ble halvert fra et år til det neste. Fjær og Syltevik (2002) fant i en surveyundersøkelse at halvparten av de som ikke lenger hadde overgangsstønad i 2001, var i fulltidsarbeid, mens 40 % hadde lang eller kort deltid. Flere kom i lønnet arbeid, men økonomisk var det bare en fjerdedel som hadde et inntektsgrunnlag som var rimelig i forhold til selvforsørgelse. En tredjedel hadde problemer med å klare løpende utgifter, mens to tredjedeler oppga problemer med uforutsette utgifter. Når kvinnene selv skulle bedømme hva som var til hinder for å klare å forsørge seg selv, var det fire forhold som dominerte: 1) at de arbeidet i lavtlønnsyrker, 2) manglet utdanning, 3) strevde med å kombinere omsorgsarbeid og lønnsarbeid, og 4) at stønadperioden var for kort til å skape et godt grunnlag for selvforsørgelse.

Rikstrygdeverket undersøkte også konsekvensene av reformen ved hjelp av registerdata (Kristoffersen, Haabeth, Gaardsrud & Thune 2006). Konklusjonen var, som hos Fjær og Syltevik, at flere kom i arbeid og utdanning, men at dette ikke betydde at alle var selvforsørget. 16 % mottok for eksempel økonomisk sosialhjelp eller stønad til attføring/rehabilitering. Bare halvparten av alle som avsluttet perioden med overgangsstønad i perioden 1998–2003, hadde heltids- eller deltidsarbeid (48 %), mens 17 % var arbeidssøkende og 15 % hadde andre trygdeytelser. Konklusjonen var dermed at de svakest stilte hadde betydelige overgangsvansker, og at andelen med lønnet arbeid ikke var vesentlig større etter 2 år. Mogstad og Pronzato (2012) hadde tilsvarende funn når de sammenlignet enslige forsørgere, kvinner uten barn og samboende gifte kvinner med barn i alderen 4–9 år ved hjelp av registerdata. Forskningen på konsekvensene av reformen er dermed relativt entydig. Arbeidsmarkedsdeltakelsen økte, men en betydelig andel av gruppen fikk mindre inntekt og økt risiko for fattigdom. Til tross for relativt gunstig situasjon på arbeidsmarkedet hadde mange enslige forsørgere vanskelig med å få lønnet arbeid eller så mye lønnet arbeid som de ønsket. Nedskjæringene hadde store omkostninger for den svakeste gruppen.

Nye myter – innvandrer-mødrene og den generøse norske velferdsstaten

I årene etter har vi hatt mange debatter i media og blant politikere om trygdemisbruk, betydningen av økonomiske insentiver, om arbeidslinje, trygdeavhengighet og passivitet, og om vi har for generøse ordninger generelt. Oppfatninger om at trygd «smitter», at stønader skaper avhengighet, og at det er et stort misbruk av offentlige stønader, har vunnet terreng (se Vogts artikkel i boken). Alenemødre og enslige forsørgere har mer og mer forsvunnet fra offentligheten som generell sosialpolitisk kategori (Grødem, 2016). Derimot har mye av det offentlige ordskiftet handlet om kvinner med migrasjonsbakgrunn som er hjemme med barn og dermed ikke blir integrert i samfunnet. De store offentlige debattene etter 2000 som har dreidd seg om enslige mødre, har også handlet om denne problemstillingen. Her er det kvinner med bakgrunn fra Somalia som

har blitt identifisert med misbruk av stønadene til enslige forsørgere, ved å skille seg fiktivt fra barnefedrene, som har vært hovedpersonene. Første runde av denne debatten kom rundt 2007, og den siste i 2010/11.

Den første debatten hadde utgangspunkt i medieoppslag om det såkalte Somalia-prosjektet 2004–2005 (Engebrigtsen & Farstad, 2004). Rapporten anga flere årsaker til behov for trygde- og stønadsordninger: analfabetisme og lite eller ingen skolegang, mangel på jobb, press for å sende penger til Somalia og familier med mange barn. Rapporten la vekt på ulikhetene innad i gruppen, og advarte mot stigmatisering og stereotypier. De ansatte i velferdsetatene som ble intervjuet, var opptatt av å nyansere bildet av gruppen. Fagbladet *Velferd* presenterte rapporten i 2007 og skrev da at trygdemisbruk var godt kjent i de somaliske miljøene. Det ble også referert til at representanter fra moskeene mente at det var et problem. I andre medier ble overskriften «Alenemødre svindler med trygden» (Karlsen, 2007) brukt. Det ble slått stort opp at trygdesystemet avdekket et økende stønadmisbruk blant somaliske mødre, og at de skilte seg etter norsk lov, men fortsatte å være gift etter muslimsk. Lederen av NAV kontroll ble sitert på at de hadde hatt flere slike saker til behandling. I et debattfelt i VG med tema «Trygdesvindler hos norsk-somaliske kvinner» ble det i flere innlegg hevdet at det var mye misbruk – og at den norske velferdsstaten var truet og ble lurt trill rundt (VG debatt, 2007).

I 2010 kom den samme debatten om igjen etter at Kadra Yusuf skrev en kronikk i VG 18. august, der hun hevdet at somaliske kvinner skiller seg etter norsk lov, men fortsetter å være gift etter islamsk for å få økonomisk støtte selv om de reelt bor sammen med barnefaren. Hun ville peke på at det norske velferdssystemet oppfordrer ektepar til å skille seg og premierer alenemødre med store barneflokker. Kadra Yusuf fikk motbør fra det somaliske miljøet. Lederen for Somalisk nettverk, Bashe Musse, advarte mot stigmatisering av en hel gruppe. Han viste til at det er mange grunner til at parforhold i Norge blant somaliere går i stykker. Det er vanskelig å få lønnet arbeid i Norge, og mange utfordringer som bidrar til samlivsbrudd. Han etterlyste også dokumentasjon på påstandene (Flågen, 2010; Helters, 2010). I januar 2011 kom det en rapport fra Frischsenteret, som ble presentert av TV2 under overskriften «Somaliske kvinner på trygdetoppen» (TV2, 2011). Tre av fire somaliske kvinner hadde mottatt

overgangsstønad i en periode, og både forskeren (Knut Røed) og SV-politikeren Heikki Holmås uttalte at ordningene med overgangsstønad og kontantstøtte burde endres. Under overskriften «Nær halvparten av alle barn av somaliske mødre er født utenfor ekteskap» (Det samme gjelder for øvrig generelt for barn født i Norge!) meldte NRK.no 9. mars 2011 at politiet hadde gått til aksjon mot flere somaliske barnefamilier i Oslo som var siktet for grovt trygdebedrageri. NRK fulgte opp med et oppslag med tittelen: «100 somaliske kvinner fikk barn med eksmannen», og direktør i NAV kontroll Magne Fladby uttalte at de kjente til ca. 100 kvinner som hadde fått barn med tidligere ektefelle med bakgrunn fra Somalia, som søkte stønad som enslig mor. Aksjonen til politiet dreide seg om fire somaliske familier. En lignende aksjon var gjennomført i Rogaland tidligere på året og resulterte i at 22 personer ble siktet (Solvang & Tunheim, 2011). Debatten kom også opp i Stortinget. Tirsdag 12. april 2011 tok Robert Eriksson (da stortingsrepresentant for FrP, senere arbeidsminister for Solberg-regjeringen) initiativ til en interpellasjon i Stortinget og stilte daværende statsråd Audun Lysbakken følgende spørsmål: «Hvordan vil statsråden stimulere somaliske innvandrere ut av rollen som passive stønadmottakere med dårlige familieforhold og inn i inntektsgivende arbeid, og er statsråden villig til å angripe problemet ut fra en kulturell synsvinkel?» (Stortinget, 2011). Det etablerte seg en oppfatning om at dette var et omfattende problem. Dette er også framhevet i offentlige utredninger:

Bruken av overgangsstønad akkurat i denne innvandregruppen framheves flere ganger som problematisk. Det hevdes at adgangen til stønad som enslig forsørger undergraver den somaliske familien, at ektepar i praksis oppfordres til å skilles av økonomiske grunner og at en del par også skiller seg fiktivt (og forblir gift etter islamsk lov og i realiteten bor sammen) for å få tilgang til disse stønadene. Som vist i kapittel 9, er forbruket av overgangsstønad høyt i en del innvandregrupper, særlig blant kvinner fra Somalia (NOU 2011:7, 2011, s. 333).

Da det på høsten 2011 ble meldt at en somalisk nibarnsmor hadde svindlet NAV og Bærum kommune for 1,4 millioner kroner og fått fengselsstraff, lot ikke reaksjonene i kommentarfeltene vente på seg. Dette var ikke overgangsstønad, men rehabiliterings- og arbeidsavklaringspenger.

I nettdebatten som fulgte saken på nettstedet *frieord.no* (Frieord, 2011), er det kommentarer som dette:

Leste om det i Dagbladet, men der unnlot de selvsagt å si at hun var somalisk, men etter flere års erfaring med innvandrere visste jeg det likevel. Alle visste det.

Ni forbainna unga har hun klemt ut, enorme summer i barnetrygd, sosialstønad for kjærringa, og ungene belaster politi, kriminalomsorg og nav i all levetid. Vanlige norske familier må jobbe for pengene.

Hele kullet hennes på ni unger er sannsynligvis allerede i NAV-kø, klare til å bli finansiert av deg og meg for å drive gatelangs (Frieord, 2011).

Etter 2011 har det vært lignende oppslag. Holdningene hos NAV-ansatte er også tydelig endret i forhold til det positive bildet som ble tegnet i Somaliaprosjektet. Under overskriften «Slik svindler unge jenter Norge» gjengis funn fra en rapport fra Proba analyse slik: «Alenemødre er landets største trygdesnyltere og aller verst er unge jenter og innvandrere. Hver fjerde utbetalte krone kan være svindel» (Solberg, 2013). Denne rapporten baserer seg på hva NAV-ansatte trodde om trygdesvindel, ikke av faktiske dokumenterte tilfeller.

Forskningen om enslige forsørgere etter 2000

Hva sier så forskningen om enslige forsørgeres situasjon etter 2000? Epland og Kirkenær (2016) finner for det første at yrkesaktiviteten i kategorien enslige forsørgere er lite endret fra 2004–2013. Dette til tross for at dette har vært en periode med gode forhold for sysselsettingen (lav arbeidsledighet og oppgangstid). Det kan være mange grunner til dette. De har blant annet ikke data for hvor mange som tar utdanning, og denne andelen kan ha økt. Når det gjelder enslige forsørgere og trygd, har innvandrer mødre faktisk en litt gunstigere utvikling enn andre mødre med hensyn til yrkesaktivitet etter stønadmottak. Kavli, Nielsen og Sandbæk (2010) fant at det var flere ikke-vestlige mottakere av overgangsstønad enn norske som går over i lønnet arbeid etter endt periode med overgangsstønad. De påpeker også at samlet sett har tidligere mottakere av overgangsstønad (med og uten innvandringsbakgrunn) høyere sysselsetting

enn andre kvinner med samme alder, utdanning og bosted (Kavli et al., 2010, s. 86). Ellers framhever forskerne at innvandreralenemødre er mer like enn forskjellige fra enslige forsørgere med norsk bakgrunn. De er kvinner, omtrent like gamle og har støtte omtrent like lenge. De med innvandrerbakgrunn har litt flere barn, mindre arbeidsmarkedserfaring og utdanning.

Når det gjelder økonomisk situasjon for barnefamilier i Norge er hovedbildet at husholdningene har hatt en svært gunstig inntektsutvikling de siste tiårene (Epland & Kirkeberg, 2014). Men blant de med svakest vekst finner vi småbarnsfamilier, enslige forsørgere, barnerike familier og hushold med voksne med svak tilknytning til arbeidsmarkedet. Andelen med barn i lavinntektshushold har også økt i perioden. Lavinntektshushold er hushold som har hatt lav inntekt i minst tre år. Lavinntektsgruppen har også endret demografisk sammensetning, og innvandrere og enslige forsørgere utgjør nå en større andel. Sjansen for å tilhøre de laveste inntektsklassene var henholdsvis 11 og 15 % for par med barn i 2000 og 2013, mens for enslige forsørgere var sjansen 30 og 47 % (Epland & Kirkeberg, 2014). Det har også vært en kraftig økning i andelen med innvandrerbakgrunn blant alle barn med foreldre med vedvarende lavinntekt. Mens dette gjaldt 39 % i perioden 2004–2006, utgjør de mer enn halvparten i perioden 2012–2014 (NOU 2017: 6, s. 121). Også det å tilhøre kategorien enslig forsørger slår negativt ut (Kaur, 2013). Sannsynligheten var tre ganger så høy for at barn som bor med enslig mor eller far, skal tilhøre lavinntektsgruppen, sammenlignet med parhusholdninger. Enslige forsørgere har også dårligere boligstandard enn barnefamilier generelt (Revolv, 2018). Halvparten av alle enslige forsørgere har høye boutgifter, mens dette gjelder bare 16 % av alle par med barn. Antall enslige forsørgere med sosialhjelp har gått ned i perioden 2002–2012 (Tønseth, 2014). Samtidig har enslige forsørgere med sosialhjelp i større grad dette som hovedinntekt. Mens 29 % av sosialhjelpsmottakerne hadde innvandrerbakgrunn i 2002, gjaldt dette 52 % i 2012. Konklusjonen til Tønseth er at kombinasjonen å være innvandrer, ha aleneansvar for barn og lav utdanning gjør det vanskelig å skaffe seg annen inntekt.

Somaliske mødre skiller seg ut ved å være enslige forsørgere i større grad enn andre innvandrergrupper. De har også i større grad mottatt

støtte som enslige forsørgere enn andre innvandrergupper, og i større grad enn alenemødre med norsk bakgrunn. Samtidig er heller ikke forskjellene så store når en tar utfordringene med å emigrere fra et land til et annet med i betraktning. I gruppen enslige mødre som kom fra Somalia i perioden 1988–2000, hadde 52 % slik støtte, sammenlignet med 40 % blant norske enslige mødre i samme aldersgruppe med lav utdanning (Bratsberg, Røed & Raaum 2011).

Mange forskere har forsøkt å nyansere og korrigere bildet av det somaliske miljøet og somaliske mødre. Katrine Fangen utga en bok i etterkant av den første debatten basert på feltarbeid i det somaliske miljøet (Fangen, 2008). Hun la blant annet vekt på at arbeidsløshet blant menn er en skam i det somaliske miljøet, og la vekt på hvor stor ulikhet det var i gruppen. I et intervju med Aftenposten uttalte hun: «Også blant kvinnene er det mange som ønsker seg jobb, men ikke får det. Men jeg har også truffet på somaliske kvinner som er forundret og provosert over at det norske samfunnet forventer at de skal jobbe. Mange somaliere har sju-åtte barn, og det å ta seg av disse framstår som jobb nok» (Wang-Naveen, 2008). I kjølvannet av den siste debatten har forskere lagt vekt på det norske velferdsbyråkratiets manglende evne til å bidra til somaliere. Møtet med NAVs tiltaksapparat oppleves som ydmykende og vilkårlig (Friberg & Elgvin, 2016). Forskerne som har arbeidet med introduksjonsprogrammet, har også vært kritiske til treffsikkerheten av tiltakene (Djuve, Kavli & Hageland, 2011).

Mens mediedebatten kan få en til å tro at alenemødrene blant innvandrerne er svært forskjellig fra enslige forsørgere generelt, ser det i stedet ut til at både somaliske mødre og andre innvandreraleenemødre har problemer som de deler med de svakest stilte alenemødrene med norsk bakgrunn: vanskeligheter med å få lønnet arbeid, helseproblemer og omsorgsforpliktelser. Det er heller ikke noen dokumentasjon på at innvandreremødre i større grad misbruker trygdesystemet enn andre. NAV kontroll har ikke statistikk etter etnisitet, så dette er vanskelig å verifisere, men i den grad pressen har fått tak i saker der enslige forsørgere faktisk er dømt, har dette både vært kvinner med norsk og utenlandsk bakgrunn. Likevel har det negative bildet av somaliere festet seg, og dette er også noe de forholder seg til. I et innlegg i Klassekampen 25. mars 2017 forsvarte Safia Abdi Haase (2017), en norsk-somalisk sykepleier, seg mot denne

typen oppfatninger i et debattinnlegg med overskriften «Trygdedronninger?». Hun peker der på hvordan normene i Somalia skiller seg sterkt fra de norske med hensyn til forholdet mellom kjønnene, og hun ber om respekt for at dette kan være krevende. Hun peker også på at mange ikke har fått muligheter til å utdanne seg og komme ut i arbeidslivet. Hun konkluderer: «Mitt ønske er at vi lar være å bruke negative begrep som «trygdedronning», som lett kan generaliseres og ramme uskyldige som gjerne vil bidra positivt i samfunnet» (Abdi Haase, 2017, s. 43).

Bildet av innvandrermodre som kvinner med helt andre holdninger enn kvinner generelt, og som en trussel mot velferdsstaten, er også en kombinasjon av en bestemt type problemforståelse, en oppfatning av en løsning koblet med bredere samfunnsideer (jf. Metha, 2010). Hovedfortellingen om mødrene med migrasjonsbakgrunn er at de velger å være hjemme med barna og ikke vil bli integrert. Løsningen er å ikke lenger gi støtte slik at de må ut på arbeidsmarkedet og bli integrert. Dette er knyttet til ideer om likestilling, integrering og den enkeltes ansvar for å klare seg selv. Mytene om innvandrermodrene passer dermed også inn i mange andre sentrale ideer om velferdsstaten i vår tid.

Politikkendringene i 2010-årene

Utover i 2000-årene og 2010-årene kom det en rekke endringer i stønadsordningene for enslige forsørgere, slik at vi i dag sitter igjen med en svært begrenset stønadsordning. Endringene har i stor grad blitt gjort som en del av budsjettforhandlingene i Stortinget, og de har derfor i liten grad blitt offentlig debattert i forkant. Grensen for barns alder på 3 år som kom i 1998, er nå erstattet med en grense på 1 år. Det er dermed bare det første året enslige forsørgere kan få overgangsstønad for å være hjemme på heltid. Etter det må de enten være i arbeid, utdanning eller være arbeidssøkende. Enslige forsørgere som får overgangsstønad, må være villige til å ta ethvert lønnet arbeid med vanlige lønnsbetingelser, med inntil én times reisetid hver vei, arbeide minst 50 % av full tid og delta på arbeidsmarkedstiltak. Det er mulig å reservere seg mot kvelds-, natt- og helgearbeid. Maksimal stønadstid er fortsatt 3 år. Det er også satt begrensinger i antall 3-årsperioder det er mulig å få, og når det gjelder å få barn med samme

partner. Regelverket sier nå at om en får et barn til med samme partner, så har en ikke rett til støtte som enslige forsørger for dette andre barnet (endringen ble iverksatt 1. januar 2016). Dette var en endring som direkte er rettet mot å unngå misbruk av stønaden gjennom at noen foreldre skiller seg proforma for å få ytelse, som vi har sett at mediedebatten presenterte som et stort problem. Andre endringer er at samboerskap (også med annen enn barnas andre foreldre) diskvalifiserer for stønad fra første dag (også med virkning fra 2016).

Grødem (2017) har diskutert hvilken betydning migranternes bruk av ytelse har hatt for de familievennlige stønadene i Skandinavia. Hun finner at migrasjon ble brukt som et av flere argument ved endringen til 1 års alder som grense for full overgangsstønad, men at den daværende rød-grønne regjeringen la vekt på at betydningen av å gå ut i arbeidslivet var like stor for alle enslige forsørgere. Hovedargumentet var at det nå var lettere for alle foreldre å være ute i arbeidslivet med små barn, med et godt barnehage tilbud og bedre foreldrepermisjonsordninger. Grødem konkluderer at migrasjonsargumenter slår inn avhengig av hvilke støtteordninger en har i utgangspunktet, og hvilke andre argumenter som er i spill. Overgangsstønden hadde få «venner» og var kontroversiell i utgangspunktet, mens det stilte seg noe annerledes for kontantstøtten. Her slo ikke migrasjonsargumentasjonen igjennom, siden denne ordningen, selv om den var kontroversiell, også hadde sterke støttespillere. Dermed vant argumenter om valgfrihet og barns behov for fleksibilitet. Grødem konkluderer i tillegg med at migrasjonsargumentasjon ofte nedtones av politikerne. Når det gjelder endringene i stønadsordningene som kom etter 2000, er i liten grad migrasjon nevnt, mens det er forsterkning av arbeidslinjen og forenkling som framheves (Arbeids- og sosialdepartementet, 2015). Dette gjelder også den endringen at en ikke lenger får støtte om en får barn med samme partner. Endringen ble reist som benkeforslag i Stortinget 11. juni 2015 på vegne av Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Argumentet som ble framsatt av forslagsstiller og saksordfører Stefan Heggelund, var at dette ville gjøre ordningen mer treffsikker (Stortinget, 2015).

I dag er kategorien som får disse stønadene, avgrenset og regelverket komplisert. For å få ytelse vil det være kontroll av mange forhold som

griper inn i privatlivet, som forholdet til kjærester, den andre forelderen, aktivitet når det gjelder lønnet arbeid og fordeling av tid med barn mellom foreldrene. Prisen i form av kontroll ved å motta disse stønadene er dermed svært høy.

Virksomme myter, politikk og forskning

Stereotypiene om alenemødrene i mediedebattene på slutten av 1980-årene og etter 2000 har flere likhetstrekk. Det dreier seg om kvinner som har omsorg for barn, og som mottar stønader fra det offentlige. I begge tilfellene handler det om kvinner med omsorg for barn som antas å «velge bort» lønnsarbeid på grunn av generøse velferdsordninger og tradisjonelle holdninger. Framstillingene har også til felles at det stilles spørsmål ved ansvarligheten ved å sette barn (eller så mange barn) til verden uten å kunne forsørge dem selv, og at omsorgen for barn ikke regnes som et arbeid. Det er også ideer om misbruk inne i bildet, enten det handler om å ikke ha de riktige holdningene og ikke ønske lønnet arbeid, eller det handler om å ikke reelt tilhøre målgruppen. Det er også et fellestrekk at stereotypiene presenterer kvinnene som en trussel mot velferdsstaten.

Det er også ulikheter. En forskjell er at framstillingen i årene etter 2000 på 2000- og 2010- tallet er knyttet til migrasjonsbakgrunn, og at etnisk bakgrunn framheves. En annen er at debatten på 1980-tallet var et politisk utspill fra lederen i et parti på høyre fløy i en valgkamp, etter alt å dømme med sikte på å få medieoppmerksomhet ved å bruke denne trygdeordningen og dette kvinnebildet som utgangspunkt. I den senere debatten er det et mer komplisert samspill mellom forskning, politikk og media. Debattene tar utgangspunkt i presentasjon av forskning, og deltakerne er media, politikere fra ulike partier og forskere. I tillegg er representanter fra migrantmiljøet sentrale i debatten. Det er mange kunnskapsformer representert, og her er stereotypien mer det gjennomgående bildet som debatten kretser rundt.

Stereotypiene i begge perioder stemmer i liten grad med det generelle bildet som forskning tegner av gruppen. På 1980-tallet var det ikke slik at enslige mødre hadde mindre lønnet arbeid og utdanning enn andre mødre, og overgangsstonaden bidro positivt til at enslige mødre kunne ta

utdanning. Etter 2000 er situasjonen til somaliske mødre ikke så forskjellig fra situasjonen til andre enslige forsørgere og enslige mødre, og noe omfattende trygdemisbruk er ikke avdekket. Stereotypier er imidlertid vanskelig å tilbakevise. Det kan alltid bli satt fram påstander om enkeltpersoner som passer med myten. Når disse enkeltsakene går etter i sømmene, viser det seg at bildet er atskillig mer nyansert enn det som kommer fram i media (se Dencker-Larsen & Lundberg (2016) og Vogts artikkel i denne boken). Dette gjelder også trygdemisbruk. Som Håhjem (2012) konkluderer i sin analyse av dommer for trygdemisbruk, er de dømte folk med få økonomiske alternativer og vanskelige livssituasjoner på mange områder.

Forskning på ideer og politikk har vist hvilken betydning kampen om ideer har for hvordan problemer forstås, og hvilke løsninger som vinner fram. Virkningen av stereotypier og myter er mindre studert. Hedegaard (2014) har undersøkt hvordan to negative debatter i Danmark, konsentrert om 'fattige Carina' (en dansk enslig mor) og 'late Robert', virket på holdningen til sosialhjelp. Panelstudien viste at de negative holdningene ble litt styrket, men at hovedvirkningen var at det skjedde en polarisering mot sterkt negative og sterkt positive holdninger på individnivå. Hedegaard konkluderer med at endringene i politikken som fulgte, likevel var betydelige. Siden disse politikkendringene ikke kunne skyldes endringer i opinionen, peker han på at en må se til andre mulige forklaringer, som politiske muligheter og paradigmeskifter i synet på arbeidsledige. En annen mulighet er at selve debatten stiller spørsmål ved legitimiteten til ordningene, og bidrar til at politikerne går inn for endringer. Virkningen av stereotypier er dermed ikke enkel, men både direkte og indirekte og inngår i kamper om hvordan virkeligheten forstås.

Hvilken betydning har mytene om uansvarlige alenemødre og snyltende innvandrer-mødre hatt på politikken på området? Jeg vil hevde at dette har vært virksomme myter i den forstand at de har satt dagsorden og bidratt til politikkendringer som har vært i tråd med slike forestillinger (jf. Christensens diskusjon av forestillinger om aldring i denne boken). Stereotypien på 1980-tallet hadde en slik dagsordenfunksjon. Hagens framstilling av enslige mødre fikk liten støtte, men ga en bestemt inngang til diskusjonen om stønadsordningene for gruppen. Når det gjelder debattene om de somaliske kvinnene etter 2000, satte stereotypien

dagsorden for hva ved stønadsordningene det var viktig å diskutere. Om disse debattene fikk innvirkning på politikktutformingene, avhang imidlertid av styrken til andre argumenter, og migrasjonsargumentene ble oftest ikke brukt direkte.

Det at myter *kan* virke, gjør det svært viktig at forskere ivaretar sin oppgave med å ikke ta myter og stereotyper for gitt, men utforske og utfordre dem. En virkning av at disse stereotypene har satt dagsorden, er at andre sider ved enslige forsørgeres og innvandrermodres situasjon har fått mindre oppmerksomhet enn de ellers kunne fått. Det har vært lite fokus på mer allmenne spørsmål, som hva det innebærer å ha omsorg for barn alene i dag, og hvilke stønadsordninger som trengs. Det har også vært lite forskning på kategoriens situasjon de senere årene. Det å være enslig med barn handler blant annet om det å være eninntektshushold i et samfunn der toinntektsfamiliene dominerer (Fjær & Syltevik, 2002; Grødem 2016; Syltevik, 1996; Syltevik, 2015). Det å skulle stå for boutgifter og levekostnader i en husholdning med én inntekt, vil særlig være krevende for de med lavest inntekt, og klasseforskjeller kommer også inn. Dette kan være utfordrende for enslige mødre enten de har norsk eller annen bakgrunn.

Sluttnoter

1. Størrelsen på gruppen alene med barn er avhengig av hvordan kategorien avgrenses. Det er en livsfase som enten ender ved at barn blir voksne og flytter hjemmefra, eller ved at en finner en ny partner og får flere barn. Andelen i befolkningen som har opplevd denne livsfasen, vil være langt større enn de som til enhver tid er i situasjonen. Gruppen vokste fra 1970-tallet med økningen i samlivsbrudd. Det å motta ekstra barnetrygd har vært det mest pålitelige anslaget ettersom denne stønaden gis til personer som har hovedomsorgen for barn under 18 år. I 2018 gjaldt dette 12 1570 personer og 18 % av mottakerne av barnetrygd. Nå er dette tallet mindre dekkende for omfanget enn tidligere, ettersom flere velger delt omsorg slik at de ikke kvalifiserer til denne stønaden.

Referanser

- Abdi Haase, S. (2017, 25. mars). Trygdedronninger. *Klassekampen*, Meninger, s. 45. Arbeids- og sosialdepartementet (2015). Endringer i folketrygdloven mv. (stønader til enslig mor eller far og tilleggsstønader til tiltaksdeltakere) (Prop. 115 L

- (2014–2015). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-115-l-2014-2015/id2409869/>
- Bacchi, C. (1999). *Women, Policy and Politics: The construction of Policy Problems*. London: Sage.
- Beland, D. & Cox, R.H. (Red.). (2010). *Ideas and politics in social science research*. Oxford: Oxford University Press.
- Bratsberg, B., Røed, K. & Raaum, O. (2011). *Yrkesdeltaking på lang sikt blant ulike innvandregrupper i Norge* (Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning Rapport 1/11). Hentet fra https://www.digibiblioteket.no/files/get/DgK/rapp11_01.pdf
- Dencker-Larsen, S. & Lundberg, K.G. (2016). Depicted welfare recipient stereotypes. A photo-elicitation study. *Nordic Journal of Social Research*, 7. <https://doi.org/10.7577/njsr.2098>
- Djuve, A.B., Kavli, H.C. & Hagelund, A. (2011). *Kvinner i kvalifisering. Introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger med liten utdanning og store omsorgsoppgaver*. (FAFO Rapport 2/11). Hentet fra <https://www.fafo.no/index.php/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/item/kvinner-i-kvalifisering>
- Duncan, S. & Edwards, R. (1999). *Lone mothers, paid work and gendered moral rationalities*. London: Macmillan press ltd.
- Engebretsen, A. & Farstad, G.R. (2004). *Somaliere i eksil i Norge. En kartlegging av erfaringer fra fem kommuner og åtte bydeler i Oslo* (NOVA Skriftserie 1/04). Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjonar/NOVAs-skriftserie/2004/Somaliere-i-eksil-i-Norge>
- Epland, J. & Kirkeberg, M.I. (2014, 18. mars). *Flere innvanderbarnefamilier med lavinntekt*. (Statistisk sentralbyrå (SSB) Artikkel) Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-innvanderbarnefamilier-med-lavinntekt>
- Epland, J. & Kirkeberg, M.I. (2016, 6. april). *Barnefamiliers inntekter, formue og gjeld. 2004–2014* (Statistisk Sentralbyrå (SSB) Rapport 11/16). Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/barnefamiliens-inntekter-formue-og-gjeld-2004-2014>
- Fangen, K. (2008). *Identitet og praksis: etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fjær, S. & Syltevik, L.J. (2002). *Omsorg, tid og penger for likestillingens frontløpere. Evaluering av reformen for enslige forsørgere* (Rokkansenteret Rapport 2/02). Bergen: Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier.
- Flågen, K.T. (2010, 18. august). *Kadra mistenkeliggjør og stigmatiserer somaliere*. VG. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/p39EE/kadra-mistenkeliggjoer-og-stigmatiserer-somaliere>

- Friberg, J.H. & Elgvin, O. (2016). Når velferdsstaten bryter tilliten ned: Somaliske innvandrere i møte med NAV. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 57(3), 257–284. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2016-03-02>
- Frieord (2011). Somalisk nibarnsmor svindlet NAV Bærum kommune for 1,4 mill. *Frieord*. Hentet fra <https://www.frieord.no/innenriks/somalisk-nibarnsmor-svindlet-nav-og-baerum-kommune-for-1-4-millioner-kroner/>
- Grødem, A.S. (2010). Enslige forsørgere, enker og enkemenn. I A.H. Bay, A. Hatland, O. Hellevik & C. Koren (Red.), *De norske trygdene: framvekst, forvaltning og fordeling* (s. 297–309). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Grødem, A.S. (2016). Fra Castberg til Solberg: aleneforsørgernes vekst og fall i norsk sosialpolitikk. *Sosiologisk tidsskrift*, 24(4), 303–326. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2928-2016-04-03>
- Grødem, A.S. (2017). Family-oriented policies in Scandinavia and the challenge of immigration. *Journal of Social Policy*, 27(1), 77–89. <https://doi.org/10.1177/0958928716673315>
- Hedegaard, T.F. (2014). Stereotypes and welfare attitudes: a panel survey of how ‘poor Carina’ and ‘lazy Robert’ affected attitudes towards social assistance in Denmark. *Nordic Journal of Social Research*, 5(5), 139–160.
- Helmets, A.-K. B. (2010, 18. august). Kadra Yusuf: Somaliere skiller seg, men bor sammen. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/XKz2B/kadrayusuf-somaliere-skiller-seg-men-bor-sammen>
- Håhjem, A.R. (2012). *Registrert trygdemisbruk blant enslige forsørgere i Norge 1997–2011. Hvordan utøves kontroll i et system basert på tillit og kjærlighet*. (Masteroppgave). Institutt for kriminologi og rettsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Kammerman, S.B. & Kahn, A.J. (1988). *Mothers alone – strategies for a time of change*. Massachusetts: Auburn House Dover.
- Karlsen, O. (2007, 27. mars). Alenemødre svindler med trygden. *Abc Nyheter*. Hentet fra <https://www.abcnyheter.no/penger/2007/03/27/43989/alenemodre-svindler-med-trygden>
- Kaur, R. (Red.) (2013). Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2013 (Statistisk sentralbyrå (SSB) Rapport 32/13). Hentet fra <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/okonomi-og-levekaar-for-ulike-lavinntektsgrupper-2013>
- Kavli, H.C., Nilsen, R.A. & Sandbæk, M.L. (2010). *Stønadsordningen for enslige forsørgere. Hvordan fungerer den for mottakere med innvanderbakgrunn?* (FAFO Rapport 32/10). Hentet fra <https://www.fafo.no/index.php/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/item/stonadsordningen-for-enslige-forsorgere>
- Kjeldstad, R. & Rønsen, M. (2002). *Enslige foreldre på arbeidsmarkedet 1980–1999. En sammenligning med gifte mødre og fedre* (Statistisk sentralbyrå (SSB) Statistiske

- analyser 49/02). Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/enslige-foreldre-pa-arbeidsmarkedet-1980-1999>
- Kjeldstad, R. & Skevik, A. (2004). Enslige forsørgere – en sosialpolitisk kategori utgått på dato? I A.L. Ellingsæter & A. Leira (Red.), *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemma* (s. 231–260). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kristoffersen, P., Haabeth, T., Gaardsrud, P.Ø. & Thune, O. (2003). *Enslige forsørgere etter reformen i 1998* (Rikstrykdeverket RTV Rapport 3/06). Hentet fra <https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kunnskap/Analyser+fra+NAV/NAV+rapportserie/NAV+rapporter/enslige-fors%C3%B8rgere-etter-reformen-i-1998>
- McLanahan, S. (1994). The Consequences of Single Motherhood. *The American Prospect*. Hentet fra <http://prospect.org/article/consequences>
- Metha, J. (2010). The Varied Roles of Ideas in Politics. From «Whether» to «How». I D. Beland & R.H. Cox. (Red.), *Ideas and politics in social science research* (s. 23–46). Oxford: Oxford University Press.
- Mogstad, M. & Pronzatio, C. (2012). Are Lone Mothers Responsive to Policy Changes? Evidence from a Workfare Reform in a Generous Welfare State. *The Scandinavian Journal of Economy*, 114, 1129–1159.
- NOU 2011: 7. (2011). *Velferd og migrasjon – den norske modellens framtid*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Revoll, M. K., Sandvik, L., & With, M.L. (2018). *Bolig og boforhold – for befolkningen og utsatte grupper* (Statistisk Sentralbyrå (SSB) Rapport 13/18). Hentet fra <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/bolig-og-boforhold>
- Skevik, A. (2001). *Family ideology and social policy: policies towards lone parents in Norway and the UK* (NOVA Rapport 7/01). Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2001/Family-Ideology-and-Social-Policy>
- Solberg, S.M. (2013). Slik svindler unge jenter Norge. *Nettavisen*. Hentet fra: <https://www.nettavisen.no/%C3%B8konomi/slik-svindler-unge-jenter-norge/3593205.html>
- Solvang, F. & Tunheim, H. (2011, 9. mars). 100 somaliske kvinner fikk barn med eksmannen. *NRK.no*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/100-fikk-barn-med-eksmannen-1.7541771>
- Stortinget (2011). *Interpellasjon*, møte 12. april 2011. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget>
- Stortinget (2015). *Sak nr. 16*, møte 11. juni 2015. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget>
- Strandhagen, S. (1989, 8 august). Jeg anklager: Latsabber, unnalurere, giddalause, uhøflige, respektløse, kravstore, uansvarlige og lettsindige kvinner. *Dagbladet*, del 1, s. 8.

- Syltevik, L.J. (1996). *Fra relasjonelt til individualisert alenemoderskap: En studie av alenemødre som mødre, lønnsarbeidere og klienter i velferdsstaten* (Doktoravhandling). Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Syltevik, L.J. (1999). Endret velferdspolitik for alenemødre – Fra relasjonelt til individualisert alenemoderskap. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 2(2), 85–101.
- Syltevik, L.J. (2015). 'Enslig mor' – forståelse av «problemet» og trygd gjennom 100 år. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(4), 328–338.
- Terum, L.I. (1993). *Stønad, samliv og sjølvforsørging. Om korleis eineforsørgarane brukar overgangsstonaden frå folketrygda* (INAS Rapport 1/93). Oslo: Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning.
- TV2 (2011). Somaliske kvinner på trygdetoppen. *TV2*. Hentet fra <https://www.tv2.no/a/3385659/>
- Tønseth, H. (2014). Flere alenemødre avhengige av sosialhjelp. *Samfunnspeilet*, 27(1), 23–29.
- VG-debatt (2007). Trygdesvindler hos norsk-somaliske kvinner. *VG*. Hentet fra <https://vgd.no/index.php/samfunn/innvandring-rasisme-og-flerkultur/tema/1245037/innlegg/>
- Wang-Naveen, M. (2008, 7. februar). Hva er galt med somaliere? *Aftenposten*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/O3Ozw/Hva-er-galt-med-somaliere>
- Wærness, K. (1972). *Verdikonflikter ved realisering av sosiale hjelpetiltak for enslige mødre* (Hovedoppgave). Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Zucchini, D. (1997). *Myth of the Welfare Queen*. New York: Simon & Schister.